

چالش ها و فرصت های الهیات مقاومت در دنیای معاصر با نگاه به نقش و جایگاه خانواده در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای

سیداحمد غفاری قره باغ^۱، سید مصطفی انصاری شیري^{۲*}

۱- دانشیار و مدیر گروه فلسفه اسلامی، موسسه پژوهشی حکمت و فلسفه ایران. ایمیل: ghaffari@irip.ac.ir

۲- طلبه سطح ۲ حوزه علمیه خان یزد. ایمیل: mostafaansare865@gmail.com

* نویسنده مسئول

چکیده

تحولات فرهنگی، اجتماعی و رسانه‌ای در جهان معاصر، چالش‌ها و فرصت‌های تازه‌ای را در برابر اندیشه‌های دینی و به‌ویژه الهیات مقاومت قرار داده است. در این میان، خانواده به‌عنوان نخستین و مهم‌ترین نهاد تربیتی و اجتماعی، نقش اساسی در انتقال ارزش‌های دینی، تقویت هویت فرهنگی و شکل‌گیری روحیه مقاومت در جامعه دارد. در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای نیز خانواده جایگاهی بنیادین در تربیت نسل مؤمن، آگاه و مقاوم در برابر تهدیدهای فرهنگی و اجتماعی دارد. بر این اساس، سؤال اصلی پژوهش حاضر آن است که الهیات مقاومت در دنیای معاصر با چه چالش‌ها و فرصت‌هایی مواجه است و خانواده در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای چه نقشی در تقویت و تداوم این رویکرد ایفا می‌کند. هدف پژوهش، تبیین مهم‌ترین چالش‌ها و فرصت‌های الهیات مقاومت با تأکید بر نقش و کارکرد خانواده در این چارچوب فکری است. این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و بر پایه مطالعه منابع کتابخانه‌ای، آثار علمی و بیانات مرتبط انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که عواملی همچون گسترش فردگرایی، نفوذ فرهنگ رسانه‌ای و جهانی‌شدن ارزش‌ها، تغییر ساختار خانواده، فشارهای اقتصادی و بروز بحران هویت در نسل جوان از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی الهیات مقاومت در حوزه خانواده به شمار می‌آیند. در مقابل، تقویت هویت دینی و فرهنگی، افزایش آگاهی اجتماعی، بهره‌گیری از ظرفیت رسانه‌های نوین و تقویت همبستگی و انسجام خانوادگی از جمله فرصت‌هایی هستند که می‌توانند در گسترش فرهنگ مقاومت و انتقال ارزش‌های آن به نسل‌های جدید نقش مؤثری ایفا کنند.

کلمات کلیدی: الهیات مقاومت، خانواده، فرهنگ مقاومت، هویت دینی، اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای

Challenges and Opportunities of the Theology of Resistance in the Contemporary World with Emphasis on the Role and Position of the Family in the Thought of the Martyred Leader Imam Khamenei

Seyyed Ahmad Ghaffari Qarabagh¹, Mostafa Ansari-Shiri^{2,*}

1- Associate Professor and Head of the Department of Islamic Philosophy, Institute for Research in Philosophy of Iran. Email: ghaffari@irip.ac.ir

2- Level 2 Seminarian, Khan Seminary, Yazd. Email: mostafaansare865@gmail.com

* Corresponding Author

Abstract

Cultural, social, and media transformations in the contemporary world have created new challenges and opportunities for religious thought, particularly for the theology of resistance. In this context, the family—as the first and most important educational and social institution—plays a fundamental role in transmitting religious values, strengthening cultural identity, and shaping a spirit of resistance within society. In the thought of the martyred leader, Imam Khamenei, the family also holds a central position in nurturing a faithful, aware, and resilient generation capable of confronting cultural and social threats. Accordingly, the main question of this study is what challenges and opportunities the theology of resistance faces in the

contemporary world and what role the family plays in strengthening and sustaining this approach in the thought of the martyred leader Imam Khamenei. The aim of this research is to explain the most significant challenges and opportunities of the theology of resistance with particular emphasis on the role and function of the family within this intellectual framework. This study employs a descriptive-analytical method and is based on library research, scholarly sources, and relevant statements and writings. The findings indicate that factors such as the spread of individualism, the influence of global media culture, the globalization of values, changes in family structures, economic pressures, and the emergence of identity crises among younger generations constitute some of the most significant challenges facing the theology of resistance within the family sphere. On the other hand, strengthening religious and cultural identity, increasing social awareness, utilizing the capacities of new media, and reinforcing family cohesion and solidarity are among the opportunities that can play an effective role in promoting the culture of resistance and transmitting its values to new generations.

Keywords: Theology of Resistance, Family, Culture of Resistance, Religious Identity, Thought of the Martyred Leader Imam Khamenei

مقدمه

در دنیای معاصر، تحولات گسترده فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و رسانه‌ای عرصه‌های مختلف زندگی انسان را دگرگون ساخته و شیوه‌های اندیشه و کنش اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده است. در چنین شرایطی، مفاهیم و گفتمان‌های دینی نیز با پرسش‌ها و چالش‌های تازه‌ای روبه‌رو شده‌اند و نیازمند بازخوانی و تبیین متناسب با اقتضائات زمان هستند. یکی از رویکردهای مهم در اندیشه دینی معاصر، «الهیات مقاومت» است که به‌عنوان چارچوبی فکری و عملی برای مقابله با سلطه، بی‌عدالتی، بحران‌های هویتی و فشارهای فرهنگی مطرح می‌شود. این رویکرد بر حفظ هویت دینی، پاسداری از ارزش‌های فرهنگی و تقویت روحیه ایستادگی در برابر عوامل تهدیدکننده تأکید دارد. در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای، مقاومت صرفاً یک مفهوم سیاسی یا اجتماعی نیست، بلکه ریشه در باورهای دینی و تربیت فرهنگی جامعه دارد و از مهم‌ترین بسترهای شکل‌گیری آن، نهاد خانواده است.

در این چارچوب فکری، خانواده به‌عنوان بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی و تربیتی، جایگاهی اساسی در شکل‌دهی به هویت دینی و فرهنگی افراد دارد. رهبر شهید امام خامنه‌ای در بیانات خود همواره بر اهمیت خانواده در تربیت نسل مؤمن، مسئولیت‌پذیر و مقاوم تأکید کرده و آن را کانون انتقال ارزش‌های دینی، اخلاقی و انقلابی دانسته‌اند. از منظر ایشان، خانواده سالم و مستحکم می‌تواند زمینه‌ساز پرورش روحیه ایثار، مسئولیت‌پذیری و مقاومت در برابر تهدیدهای فرهنگی و اجتماعی باشد و در مقابل، تضعیف بنیان خانواده می‌تواند زمینه بروز بحران‌های هویتی و فرهنگی را در جامعه فراهم سازد. از این‌رو، توجه به نقش خانواده در گسترش فرهنگ مقاومت از جایگاه مهمی در این اندیشه برخوردار است.

در حوزه مطالعات علمی نیز پژوهش‌های متعددی به بررسی نقش خانواده در انتقال ارزش‌ها و شکل‌گیری هویت دینی پرداخته‌اند. برای نمونه، در کتاب «روان‌شناسی خانواده» اثر سعید شاملو (۱۳۸۲) به اهمیت خانواده در شکل‌گیری شخصیت، نظام ارزشی و نگرش‌های اجتماعی افراد اشاره شده و نقش محیط خانوادگی در تربیت دینی و اخلاقی مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین در پژوهش‌هایی با رویکرد جامعه‌شناختی درباره هویت دینی جوانان، نشان داده شده است که تعاملات عاطفی، تربیتی و فرهنگی در خانواده تأثیر مهمی در تقویت یا تضعیف هویت دینی نسل جوان دارد. این یافته‌ها نشان می‌دهد که خانواده می‌تواند به‌عنوان بستری مؤثر برای انتقال ارزش‌های دینی و تقویت نگرش‌های مقاومتی در جامعه عمل کند.

با این حال، تحولات شتابان جهان معاصر، از جمله گسترش رسانه‌های نوین، جهانی‌شدن فرهنگ، تغییر ساختار و کارکرد خانواده، افزایش فردگرایی و فشارهای اقتصادی، کارکرد تربیتی و فرهنگی خانواده را با چالش‌هایی روبه‌رو ساخته است. این تحولات می‌تواند فرآیند انتقال ارزش‌های دینی و فرهنگ مقاومت را با دشواری‌هایی همراه کند. در عین حال، همین شرایط فرصت‌هایی نیز برای تقویت آگاهی، گسترش ارتباطات فرهنگی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های نوین آموزشی و رسانه‌ای فراهم آورده است. از این‌رو، بررسی چالش‌ها و فرصت‌های الهیات مقاومت در دنیای معاصر با تأکید بر نقش خانواده در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند.

بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که الهیات مقاومت در دنیای معاصر با چه چالش‌ها و فرصت‌هایی مواجه است و خانواده در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای چه نقشی در مواجهه با این وضعیت ایفا می‌کند. در همین راستا، پرسش‌های اصلی پژوهش عبارت‌اند از: مهم‌ترین چالش‌های الهیات مقاومت در دنیای معاصر با تأکید بر نقش خانواده کدام‌اند؟ و چه فرصت‌هایی برای تقویت این رویکرد از طریق خانواده وجود دارد؟ هدف پژوهش حاضر شناسایی این چالش‌ها و فرصت‌ها و تبیین جایگاه خانواده در تقویت فرهنگ مقاومت در جامعه معاصر است. این پژوهش می‌کوشد با تحلیل این ابعاد، تصویری روشن از نقش خانواده در گسترش و تداوم گفتمان مقاومت در چارچوب اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای ارائه دهد.

۱- مفهوم شناسی

در پژوهش‌های علمی، تبیین و روشن‌سازی مفاهیم بنیادی از مهم‌ترین مراحل تحقیق به شمار می‌آید؛ زیرا بسیاری از اختلاف برداشت‌ها و ابهام‌ها ناشی از تفاوت در فهم مفاهیم کلیدی است. از این‌رو، مفهوم‌شناسی به‌عنوان گامی اساسی در مطالعات علمی، زمینه درک دقیق موضوع پژوهش و انسجام مفهومی مباحث را فراهم می‌سازد. در پژوهش حاضر که به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های الهیات مقاومت در دنیای معاصر با تأکید بر نقش و جایگاه خانواده می‌پردازد، برخی مفاهیم اساسی مانند «چالش»، «فرصت» و «مقاومت» نقش محوری در تبیین مسئله دارند. هر یک از این مفاهیم در حوزه‌های مختلف علمی و اجتماعی دارای کاربردهای گوناگونی هستند و ممکن است در بسترهای متفاوت معنای خاصی پیدا کنند. بنابراین، پیش از ورود به بحث اصلی، ضروری است این مفاهیم از نظر لغوی و اصطلاحی مورد بررسی قرار گیرند تا چارچوب نظری پژوهش روشن شود.

۱-۱- چالش

در زبان عربی واژه «تحدّی» و «مبارزه‌طلبی» نزدیک‌ترین معادل‌های مفهومی برای «چالش» به شمار می‌آیند. ریشه آن از ماده «حدو/حدی» دانسته شده و در کاربردهای لغوی به معنای فراخواندن دیگری به مقابله، مبارزه‌طلبی و آزمایش توانایی در برابر طرف مقابل آمده است؛ به گونه‌ای که فرد یا گروهی دیگری را به رویارویی و سنجش قدرت دعوت می‌کند. در فرهنگ‌های لغوی عربی این واژه در معنای طلب برتری یا دعوت به مقابله در میدان توانایی‌ها و آزمودن قدرت طرف مقابل به کار رفته است (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۳۷، ص ۲۳۵).

در زبان فارسی «چالش» در اصل به معنای درگیری، کشمکش، به مبارزه طلبیدن و رویارویی با دشواری‌ها آمده است و در کاربردهای نوین بیشتر برای اشاره به مسئله یا موقعیتی به کار می‌رود که فرد یا گروه را در برابر مانع، دشواری یا رقابتی قرار می‌دهد و نیازمند تلاش برای غلبه بر آن است. فرهنگ‌های فارسی این واژه را به معنای جدال، کشمکش، مقابله و موقعیت دشوار یا مسئله‌ای دانسته‌اند که توانایی‌ها را به آزمون می‌گذارد (معین، ۱۳۸۰، ج ۱، ص ۱۰۲۳).

در اصطلاح، «چالش» به وضعیتی گفته می‌شود که در آن فرد، گروه یا نظام فکری با مانع، پرسش یا مسئله‌ای روبه‌رو می‌شود که پاسخ‌گویی یا غلبه بر آن نیازمند به‌کارگیری توانایی‌های فکری، علمی یا عملی است. در متون علمی و اجتماعی، چالش به مسئله‌ای اطلاق می‌شود که روند عادی یک فعالیت یا نظام را با دشواری مواجه کرده و برای حل آن نیاز به تحلیل، راهکار و تلاش مضاعف وجود دارد (ساروخانی، ۱۳۸۶، ج ۱، ص ۵۹۸).

۲-۱- فرصت

در منابع لغوی عربی واژه «فُرَصَة» از ریشه «ف ر ص» دانسته شده و به معنای زمان یا موقعیتی است که امکان انجام کاری در آن فراهم می‌شود و اگر از آن استفاده نشود ممکن است از دست برود. در لغت‌نامه‌های عربی این واژه به معنای دست‌یابی به زمان مناسب برای اقدام، امکان مناسب برای انجام کار و موقعیتی که بهره‌گیری از آن سودمند است آمده است (ابن‌منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۷، ص ۲۱۷).

در زبان فارسی «فرصت» به معنای مجال، زمان مناسب، امکان مساعد و موقعیتی دانسته شده است که انجام دادن کاری را ممکن می‌سازد. در فرهنگ‌های فارسی این واژه برای اشاره به موقعیتی به کار می‌رود که شرایط لازم برای اقدام یا دستیابی به هدف در آن فراهم باشد و بهره‌برداری از آن می‌تواند موجب دستیابی به نتیجه مطلوب گردد (دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱۱، ص ۱۶۹۲۳).

در کاربرد اصطلاحی، «فرصت» به شرایط یا موقعیتی اطلاق می‌شود که در آن امکان پیشرفت، بهبود وضعیت یا تحقق یک هدف فراهم می‌گردد. در علوم اجتماعی و مدیریتی، فرصت به مجموعه شرایط مساعدی گفته می‌شود که می‌تواند برای فرد یا سازمان زمینه دستیابی به موفقیت، رشد یا حل مسئله را فراهم کند، به گونه‌ای که بهره‌برداری آگاهانه از آن منجر به تحقق اهداف مورد نظر شود (آشوری، ۱۳۸۵، ص ۳۷۵).

۳-۱- مقاومت

در لغت عربی واژه «مقاومة» از ریشه «قوم» گرفته شده و به معنای ایستادگی، پایداری و مقابله در برابر چیزی است. در منابع لغوی عربی این واژه به مفهوم ایستادن در برابر فشار، مخالفت با سلطه یا جلوگیری از تأثیر یک عامل بر فرد یا جامعه آمده است و غالباً برای بیان حالت پایداری در برابر نیرو یا عاملی که قصد غلبه دارد به کار می‌رود (فیروزآبادی، ۱۴۱۵ق، ج ۴، ص ۱۶۰؛ مصطفوی، ۱۳۶۸، ج ۱۰، ص ۲۳۲).

در زبان فارسی نیز «مقاومت» به معنای ایستادگی، پایداری، تاب‌آوری و جلوگیری از نفوذ یا تأثیر یک عامل خارجی تعریف شده است. فرهنگ‌های فارسی این واژه را حالتی می‌دانند که در آن فرد یا گروه در برابر فشار، تهدید، یا تغییر ناخواسته ایستادگی می‌کند و از تسلیم شدن خودداری می‌نماید (عمید، ۱۳۸۹، ج ۲، ص ۱۶۷۹؛ انوری، ۱۳۸۱، ج ۶، ص ۴۷۳۲).

در اصطلاح، «مقاومت» به فرایند یا کنشی آگاهانه گفته می‌شود که در آن فرد، گروه یا جامعه در برابر فشارهای سیاسی، فرهنگی، اجتماعی یا اقتصادی ایستادگی می‌کند تا از هویت، ارزش‌ها یا منافع خود دفاع نماید. در ادبیات علوم اجتماعی و سیاسی، این مفهوم اغلب به رفتارها و راهبردهایی اشاره دارد که برای جلوگیری از سلطه، حفظ استقلال یا مقابله با تغییرات تحمیلی به کار گرفته می‌شوند (بشیریه، ۱۳۸۰، ص ۲۱۶؛ گیدنز، ۱۳۸۶، ص ۴۳۱).

۲- چالش های الهیات مقاومت در دنیای معاصر با تأکید بر نقش و جایگاه خانواده

شناخت چالش های پیش روی الهیات مقاومت در فضای خانواده و جامعه معاصر در اندیشه رهبر شهید انقلاب، از اهمیت زیادی برخوردار است. بررسی این چالش ها می تواند به ارائه راهکارهایی برای تقویت کارکرد تربیتی و فرهنگی خانواده در راستای حفظ هویت دینی و مقاومتی کمک کند.

۲-۱- چالش فردگرایی و تضعیف همبستگی خانوادگی

یکی از مهم ترین چالش های پیش روی الهیات مقاومت در دنیای معاصر، گسترش فردگرایی و کاهش روحیه همبستگی در نهاد خانواده است. در شرایطی که فرهنگ مدرن و رسانه های جهانی بیش از گذشته بر استقلال فردی و اصالت منافع شخصی تأکید می کنند، پیوندهای عاطفی و مسئولیت های متقابل میان اعضای خانواده با تغییراتی روبه رو شده است. از منظر رهبر شهید امام خاмене ای، خانواده سالم و مستحکم پایه اصلی شکل گیری جامعه ای مقاوم و متکی بر ارزش های دینی است؛ زیرا در بستر خانواده روحیه تعاون، مسئولیت پذیری و ایثار در میان افراد شکل می گیرد. از همین رو، تضعیف روابط خانوادگی می تواند به کاهش سرمایه اجتماعی و تضعیف فرهنگ مقاومت در جامعه منجر شود (بیانات رهبر شهید امام خاмене ای در دیدار جمعی از بانوان و فعالان حوزه خانواده، تهران، ۱۳۹۵/۰۷/۳۰).

رهبر شهید در سخنان خود بارها به پیامدهای منفی فردگرایی افراطی در جوامع معاصر اشاره کرده و آن را از آثار فرهنگ مادی گرای غربی دانسته اند. به اعتقاد ایشان، هنگامی که فردگرایی جایگزین روحیه مسئولیت پذیری اجتماعی شود، افراد کمتر خود را در پیوند با خانواده و جامعه تعریف می کنند و بیشتر در پی منافع شخصی و خواسته های فردی خواهند بود. چنین وضعیتی به تدریج روحیه همکاری، همدلی و تعهد اجتماعی را تضعیف می کند. ایشان در دیدار با اعضای شورای فرهنگی اجتماعی زنان تأکید کردند که استحکام خانواده و تقویت روابط درون آن می تواند از مهم ترین عوامل مقابله با این روند و زمینه ساز تربیت نسلی مسئول و پایبند به ارزش های دینی باشد (بیانات رهبر شهید امام خاмене ای در دیدار اعضای شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، تهران، ۱۳۹۸/۱۰/۱۴).

از سوی دیگر، در اندیشه رهبر شهید امام خاмене ای، تقویت روابط عاطفی و اخلاقی در خانواده از مهم ترین راهکارهای مقابله با گسترش فردگرایی در جامعه به شمار می آید. ایشان بر نقش محبت، احترام متقابل، همدلی و مسئولیت پذیری میان اعضای خانواده تأکید کرده و این عوامل را از پایه های استحکام خانواده دانسته اند. به باور ایشان، خانواده ای که بر اساس ارزش های دینی و پیوندهای عاطفی مستحکم شکل گرفته باشد، می تواند در برابر جریان های فرهنگی فردگرایانه مقاومت کرده و نسلی آگاه، متعهد و دارای روحیه ایستادگی در برابر تهدیدهای فرهنگی تربیت کند (بیانات رهبر شهید امام خاмене ای در دیدار جمعی از خانواده های شهدا و ایثارگران، تهران، ۱۳۹۶/۰۳/۰۳).

شکل گیری شخصیت اجتماعی افراد تا حد زیادی تحت تأثیر روابط خانوادگی قرار دارد. زمانی که روابط خانوادگی ضعیف شود یا اعضای خانواده ارتباط عاطفی و ارزشی کمتری با یکدیگر داشته باشند، زمینه انتقال ارزش های فرهنگی و دینی نیز محدود می شود. در چنین شرایطی، نسل جدید ممکن است کمتر با مفاهیمی مانند مسئولیت اجتماعی، عدالت خواهی و مقاومت آشنا شود (شرقی، ۱۳۸۱، صص ۷۳؛ کریمی، ۱۳۹۲، صص ۱۴۱).

در چارچوب الهیات مقاومت، خانواده باید به عنوان یک جامعه کوچک در نظر گرفته شود که در آن ارزش های همبستگی، ایثار و مسئولیت پذیری تقویت می شود. اما گسترش فردگرایی در بسیاری از موارد باعث شده است که این کارکرد مهم خانواده تضعیف شود و در نتیجه انتقال ارزش های مقاومت با دشواری مواجه گردد. از این رو، یکی از چالش های اساسی الهیات مقاومت در دنیای معاصر، یافتن راهکارهایی برای تقویت روابط خانوادگی و احیای ارزش های جمعی در محیط خانواده است.

۲-۲- چالش نفوذ فرهنگ رسانه ای و جهانی شدن

یکی از چالش های مهم پیش روی الهیات مقاومت در دنیای معاصر، گسترش نفوذ فرهنگ رسانه ای و پیامدهای فرهنگی ناشی از فرآیند جهانی شدن است. با توسعه فناوری های ارتباطی و گسترش شبکه های رسانه ای، الگوهای فرهنگی و سبک های زندگی جدیدی در جوامع مختلف ترویج می شود که در بسیاری از موارد با ارزش های دینی و فرهنگی جوامع اسلامی فاصله دارد. در این میان، خانواده به عنوان نخستین نهاد تربیتی جامعه بیش از دیگر نهادها در معرض تأثیرات این تحولات قرار گرفته است. از منظر رهبر شهید امام خاмене ای، یکی از عرصه های مهم تقابل فرهنگی در جهان معاصر، عرصه رسانه و سبک زندگی است؛ جایی که جریان های فرهنگی مسلط می کوشند با ترویج الگوهای مصرف گرایانه و فردگرایانه، بنیان های هویتی جوامع را دگرگون سازند (بیانات رهبر شهید امام خاмене ای در دیدار اعضای شورای عالی فضای مجازی، تهران، ۱۳۹۵/۰۶/۲۲).

رهبر شهید در تحلیل این وضعیت، از «تهاجم فرهنگی» و «جنگ نرم» به عنوان واقعیتی جدی در عرصه جهانی یاد کرده اند و معتقدند که رسانه ها و شبکه های ارتباطی نوین به ابزارهایی برای انتقال ارزش ها و الگوهای فرهنگی تبدیل شده اند. از نگاه ایشان، در این شرایط اگر خانواده ها نسبت به محتوای فرهنگی و رسانه ای هوشیار نباشند، ممکن است به تدریج ارزش ها و هنجارهای بومی و دینی در محیط خانواده تضعیف شود. ایشان در دیدار با معلمان و فرهنگیان کشور تأکید کردند که حفظ هویت فرهنگی و دینی نسل جوان نیازمند آگاهی بخشی و تربیت صحیح در محیط خانواده و نظام آموزشی است (بیانات رهبر شهید امام خاмене ای در دیدار جمعی از معلمان، تهران، ۱۳۹۶/۰۲/۱۷).

در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای، خانواده نقش اساسی در مدیریت مواجهه با جریان‌های فرهنگی جهانی دارد. ایشان بر این باورند که اگر خانواده‌ها بتوانند با تقویت ایمان، آگاهی فرهنگی و ارتباط عاطفی میان اعضا، محیطی سالم و پویا ایجاد کنند، خواهند توانست در برابر تأثیرات منفی برخی جریان‌های رسانه‌ای مقاومت کنند. از این رو، تقویت سواد رسانه‌ای در خانواده، توجه به تربیت دینی فرزندان و ایجاد فضای گفت‌وگو و تعامل در محیط خانه از جمله راهکارهایی است که می‌تواند به حفظ هویت فرهنگی و تقویت فرهنگ مقاومت در جامعه کمک کند (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران، ۱۳۹۸/۰۹/۱۹).

رسانه‌ها می‌توانند الگوهای رفتاری و سبک‌های زندگی جدیدی را به مخاطبان معرفی کنند. زمانی که این الگوها با ارزش‌های فرهنگی و دینی خانواده تفاوت داشته باشند، احتمال بروز تعارض ارزشی در خانواده افزایش می‌یابد. چنین تعارضی ممکن است فرآیند انتقال ارزش‌های مقاومت را با مشکل مواجه کند (شرفی، ۱۳۸۱، صص ۱۱۲).

در چارچوب الهیات مقاومت، آگاهی و سواد رسانه‌ای خانواده اهمیت زیادی دارد. خانواده‌هایی که توانایی تحلیل و نقد پیام‌های رسانه‌ای را دارند، بهتر می‌توانند از هویت فرهنگی و دینی خود محافظت کنند و ارزش‌های مقاومتی را به نسل جدید منتقل نمایند. بنابراین، نفوذ گسترده رسانه‌ها و فرهنگ جهانی یکی از چالش‌های مهم الهیات مقاومت در عصر حاضر محسوب می‌شود و خانواده‌ها برای مقابله با این چالش نیازمند تقویت آگاهی فرهنگی و تربیتی هستند.

۲-۳- چالش تغییر ساختار خانواده در جهان معاصر

یکی دیگر از چالش‌های مهم پیش‌روی الهیات مقاومت در دنیای معاصر، تغییرات گسترده در ساختار و کارکرد خانواده است. تحولات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در دهه‌های اخیر موجب شده است که الگوهای سنتی خانواده در بسیاری از جوامع دستخوش تغییر شوند. افزایش فردگرایی، کاهش نرخ ازدواج، گسترش طلاق و شکل‌گیری الگوهای جدید زندگی خانوادگی از جمله تحولاتی است که در بسیاری از جوامع معاصر مشاهده می‌شود. از منظر رهبر شهید امام خامنه‌ای، این تحولات در صورتی که با تضعیف ارزش‌های اخلاقی و دینی همراه باشد، می‌تواند بنیان‌های فرهنگی و اجتماعی جوامع را با چالش‌های جدی مواجه سازد (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار اعضای شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، تهران، ۱۳۹۳/۰۷/۳۰).

رهبر شهید در بیانات خود بر این نکته تأکید کرده‌اند که خانواده در فرهنگ اسلامی صرفاً یک نهاد اجتماعی نیست، بلکه کانون اصلی پرورش شخصیت انسان و انتقال ارزش‌های دینی و اخلاقی به نسل‌های بعدی به شمار می‌آید. به همین دلیل، هرگونه تضعیف در ساختار و کارکرد خانواده می‌تواند آثار گسترده‌ای بر هویت فرهنگی و دینی جامعه برجای بگذارد. ایشان در دیدار با جمعی از بانوان فرهیخته و فعالان حوزه خانواده، خانواده را «سلول بنیادی جامعه اسلامی» دانسته و استحکام آن را شرط اساسی سلامت و پویایی جامعه معرفی کرده‌اند (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار جمعی از بانوان، تهران، ۱۳۹۵/۱۲/۱۷).

از نگاه رهبر شهید امام خامنه‌ای، در برابر این تحولات، ضروری است که جامعه اسلامی با تقویت فرهنگ ازدواج، حمایت از تشکیل خانواده و ترویج ارزش‌های اخلاقی در محیط خانواده، از بنیان این نهاد مهم اجتماعی صیانت کند. ایشان همچنین بر نقش سیاست‌گذاری‌های فرهنگی و اجتماعی در حمایت از خانواده تأکید کرده و معتقدند که نهادهای فرهنگی، آموزشی و رسانه‌ای باید در جهت تحکیم خانواده و تقویت کارکردهای تربیتی آن گام بردارند. به باور ایشان، خانواده‌ای که بر پایه ایمان، محبت و مسئولیت‌پذیری شکل گرفته باشد، می‌تواند زمینه‌ساز تربیت نسلی آگاه، متعهد و دارای روحیه مقاومت در برابر چالش‌های فرهنگی و اجتماعی جهان معاصر باشد (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار مسئولان نظام، تهران، ۱۳۹۷/۰۱/۰۱).

ثبات عاطفی خانواده یکی از مهم‌ترین عوامل رشد شخصیت سالم در فرزندان است. کودکانی که در محیطی سرشار از تعامل، محبت و نظارت تربیتی رشد می‌کنند، معمولاً از هویت فرهنگی و اجتماعی مستحکم‌تری برخوردار می‌شوند. اما در خانواده‌هایی که روابط ضعیف یا ناپایدار است، احتمال شکل‌گیری بحران هویت و کاهش تعهد به ارزش‌های اجتماعی بیشتر خواهد بود (لطف‌آبادی، ۱۳۸۱، صص ۱۵۲؛ شاملو، ۱۳۸۲، صص ۲۱۹).

در چارچوب الهیات مقاومت، خانواده باید زمینه‌ساز شکل‌گیری روحیه مسئولیت اجتماعی، عدالت‌خواهی و پایبندی به ارزش‌های دینی باشد. با این حال، تغییرات ساختاری خانواده در جهان معاصر گاهی این کارکرد را تضعیف می‌کند و همین امر به یکی از چالش‌های مهم در انتقال فرهنگ مقاومت تبدیل شده است. از این رو، توجه به تقویت روابط درون‌خانوادگی و بازتعریف نقش‌های تربیتی خانواده از ضروریات تقویت الهیات مقاومت در جامعه معاصر به شمار می‌آید.

۲-۴- چالش بحران هویت در نسل جوان

یکی از چالش‌های مهم الهیات مقاومت در جهان معاصر، شکل‌گیری نوعی بحران هویت در میان نسل جوان است. تحولات سریع فرهنگی، گسترش رسانه‌های نوین و افزایش تعاملات جهانی سبب شده است که جوانان با الگوها، ارزش‌ها و سبک‌های زندگی متنوع و گاه متعارض روبه‌رو شوند. این وضعیت در برخی موارد می‌تواند موجب تضعیف هویت دینی و فرهنگی نسل جوان و ایجاد نوعی سردرگمی هویتی شود. از منظر رهبر شهید امام خامنه‌ای، مسئله هویت فرهنگی و دینی نسل جوان از موضوعات اساسی در تحولات اجتماعی معاصر به شمار می‌آید؛ زیرا هویت، بنیان

شکل‌گیری شخصیت فردی و اجتماعی انسان و عامل مهم در جهت‌دهی به رفتارها و انتخاب‌های او است (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار با جوانان استان خراسان شمالی، یجنورد، ۱۳۹۱/۰۷/۲۳).

رهبر شهید در تحلیل این مسئله بر نقش عوامل فرهنگی و رسانه‌ای در شکل‌گیری بحران هویت تأکید کرده‌اند و معتقدند که برخی جریان‌های فرهنگی جهانی تلاش می‌کنند با ترویج سبک زندگی غربی، الگوهای هویتی جوامع اسلامی را تحت تأثیر قرار دهند. ایشان در دیدار با دانشجویان کشور خاطرنشان کرده‌اند که جوانان باید با شناخت صحیح از هویت دینی و ملی خود، در برابر این جریان‌ها هوشیار باشند و از ظرفیت‌های فرهنگی و معنوی جامعه اسلامی برای تقویت هویت خویش بهره بگیرند (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار دانشجویان، تهران، ۱۳۹۴/۰۴/۲۰).

در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای، خانواده نقش اساسی در شکل‌گیری و تثبیت هویت نسل جوان دارد. خانواده به‌عنوان نخستین محیط تربیتی، زمینه‌آشنایی فرزندان با ارزش‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی را فراهم می‌کند و می‌تواند با ایجاد فضای محبت، گفت‌وگو و آموزش صحیح، به تقویت اعتمادبه‌نفس و هویت فرهنگی فرزندان کمک کند. ایشان بر این باورند که اگر خانواده‌ها بتوانند با آگاهی و مسئولیت‌پذیری به تربیت دینی و فرهنگی فرزندان بپردازند، بسیاری از آسیب‌های هویتی در میان نسل جوان کاهش خواهد یافت و زمینه برای پرورش نسلی آگاه، متعهد و دارای روحیه مقاومت در برابر چالش‌های فرهنگی فراهم می‌شود (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار جمعی از خانواده‌های شهدا، تهران، ۱۳۹۶/۰۳/۰۳).

گسترش ارتباطات جهانی و تنوع الگوهای فرهنگی باعث شده است که جوانان با سبک‌های مختلف زندگی آشنا شوند. این تنوع فرهنگی در عین حال که می‌تواند فرصت‌هایی برای رشد فکری فراهم کند، گاهی موجب تعارض ارزشی و تضعیف هویت فرهنگی نیز می‌شود (توسلی، ۱۳۸۲، صص ۱۴۸).

۲-۵- چالش سکولاریزاسیون و کاهش نقش دین در زندگی اجتماعی

یکی از چالش‌های مهم الهیات مقاومت در جهان معاصر، گسترش روند سکولاریزاسیون و کاهش نقش دین در عرصه‌های مختلف زندگی اجتماعی است. در بسیاری از جوامع معاصر، تحولات فکری و فرهنگی موجب شده است که دین بیش از پیش به حوزه زندگی فردی محدود شود و نقش آن در عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی و حتی خانوادگی کاهش یابد. این روند می‌تواند پیامدهای گسترده‌ای برای هویت دینی جوامع و نظام ارزشی آن‌ها به همراه داشته باشد. از منظر رهبر شهید امام خامنه‌ای، سکولاریسم یکی از جریان‌های فکری تأثیرگذار در جهان معاصر است که در برخی موارد تلاش می‌کند دین را از عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی کنار بزند و آن را صرفاً به امری فردی و شخصی تقلیل دهد (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، تهران، ۱۳۹۳/۱۲/۱۴).

رهبر شهید در بیانات خود تأکید کرده‌اند که در نگاه اسلام، دین صرفاً مجموعه‌ای از آموزه‌های فردی و عبادی نیست، بلکه نظامی جامع از ارزش‌ها و تعالیم است که می‌تواند در هدایت زندگی فردی و اجتماعی انسان نقش‌آفرین باشد. ایشان در دیدار با علما و روحانیون خاطرنشان کرده‌اند که یکی از مهم‌ترین وظایف نهادهای دینی و فرهنگی، تبیین صحیح جایگاه دین در زندگی اجتماعی و مقابله با جریان‌هایی است که می‌کوشند دین را از عرصه عمومی جامعه کنار بگذارند (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار علما و روحانیون، قم، ۱۳۹۴/۱۰/۱۹).

در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای، خانواده یکی از مهم‌ترین عرصه‌هایی است که می‌تواند در حفظ و تقویت حضور دین در زندگی اجتماعی نقش‌آفرین باشد. خانواده به‌عنوان نخستین محیط تربیتی انسان، زمینه‌آشنایی فرزندان با ارزش‌های دینی و اخلاقی را فراهم می‌کند و می‌تواند با تقویت باورهای دینی و ایجاد فضای معنوی در محیط خانه، نقش مهمی در انتقال این ارزش‌ها به نسل‌های بعدی ایفا کند. ایشان بر این باورند که خانواده‌ای که بر پایه ایمان، اخلاق و تعهد دینی شکل گرفته باشد، می‌تواند در برابر جریان‌های سکولار ایستادگی کرده و به تقویت هویت دینی و فرهنگ مقاومت در جامعه کمک کند (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، تهران، ۱۳۹۷/۰۳/۰۶).

خانواده‌هایی که فضای معنوی و دینی در آن‌ها تقویت می‌شود، معمولاً موفق‌تر می‌توانند باورهای دینی را به نسل جدید منتقل کنند. اما در شرایطی که فضای فرهنگی جامعه به سمت عرفی‌شدن حرکت می‌کند، این کارکرد خانواده با چالش‌های جدی مواجه می‌شود (سبحانی، ۱۳۸۱، صص ۱۵۸).

باورهای دینی می‌توانند در شکل‌گیری معنا و هدف در زندگی نقش مهمی ایفا کنند. زمانی که این باورها در محیط خانواده تقویت شوند، افراد در برابر فشارهای اجتماعی و فرهنگی از پایداری بیشتری برخوردار خواهند بود (شجاعی، ۱۳۸۴، صص ۶۸).

۳- فرصت‌های الهیات مقاومت در دنیای معاصر با تأکید بر نقش و جایگاه خانواده

بررسی فرصت‌های الهیات مقاومت با تأکید بر نقش خانواده می‌تواند به شناخت ظرفیت‌های موجود برای تقویت هویت دینی و اجتماعی کمک کند. این فرصت‌ها می‌توانند زمینه‌ساز تربیت نسلی آگاه، مسئولیت‌پذیر و پایبند به ارزش‌های دینی باشند.

۳-۱- فرصت تقویت هویت دینی در خانواده

در کنار چالش های فرهنگی و اجتماعی جهان معاصر، نهاد خانواده می تواند به عنوان یکی از مهم ترین بسترها برای تقویت هویت دینی و فرهنگی در جامعه ایفای نقش کند. از منظر رهبر شهید امام خاتمه ای، خانواده نخستین و مؤثرترین محیط تربیتی برای انتقال ارزش ها، باورها و هنجارهای دینی به نسل های بعدی است. در محیط خانواده است که فرزندان با مفاهیم بنیادینی همچون ایمان، اخلاق، مسئولیت پذیری و تعهد اجتماعی آشنا می شوند و این آموزه ها می تواند در شکل گیری شخصیت دینی و هویتی آنان تأثیر عمیقی بر جای بگذارد.

رهبر شهید امام خاتمه ای با تأکید بر اهمیت این نقش تربیتی خانواده می فرماید: «خانواده در اسلام یک نهاد بسیار مهم و اساسی است؛ محیط خانواده، محیط پرورش ایمان، عاطفه و مسئولیت پذیری است و اگر خانواده سالم و مستحکم باشد، جامعه نیز از سلامت و استحکام برخوردار خواهد شد» (بیانات رهبر شهید امام خاتمه ای در دیدار جمعی از بانوان فرهیخته و فعالان حوزه خانواده، تهران، ۱۳۹۵/۱۲/۱۷).

از نگاه ایشان، تقویت هویت دینی در خانواده نیازمند توجه به عناصر مهمی همچون تربیت معنوی فرزندان، ایجاد فضای محبت و گفت و گو در محیط خانه و الگوسازی صحیح از سوی والدین است. والدین با رفتار و سبک زندگی خود می توانند مهم ترین الگو برای فرزندان باشند و از این طریق زمینه درونی سازی ارزش های دینی را در آنان فراهم کنند. رهبر شهید در این زمینه تأکید می کنند: «محیط خانواده باید محیط انس با معنویت، اخلاق و ارزش های اسلامی باشد؛ اگر این فضا در خانواده شکل بگیرد، نسل جوان نیز با هویت دینی و فرهنگی خود پیوند عمیق تری برقرار خواهد کرد» (بیانات رهبر شهید امام خاتمه ای در دیدار اعضای شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، تهران، ۱۳۹۳/۰۷/۳۰).

بر این اساس، در اندیشه رهبر شهید امام خاتمه ای خانواده نه تنها نهادی برای تأمین نیازهای عاطفی و اجتماعی اعضای خود است، بلکه بستری اساسی برای تقویت هویت دینی و فرهنگی جامعه به شمار می آید. خانواده ای که بر پایه ایمان، اخلاق و روابط عاطفی سالم شکل گرفته باشد، می تواند نسل هایی آگاه، متعهد و دارای روحیه مقاومت در برابر چالش های فرهنگی و هویتی جهان معاصر تربیت کند. خانواده نخستین فضای تربیتی است که در آن باورهای دینی، ارزش های اخلاقی و نگرش های اجتماعی به فرزندان منتقل می شود و همین امر می تواند زمینه شکل گیری روحیه مقاومت در برابر آسیب های فرهنگی و اجتماعی را فراهم سازد. هویت دینی زمانی در افراد شکل می گیرد که آموزه های دینی در قالب رفتارها و روابط روزمره خانواده تجربه شود. زمانی که والدین در زندگی خانوادگی خود به ارزش هایی مانند عدالت، صداقت، مسئولیت پذیری و همدلی پایبند باشند، این ارزش ها به صورت طبیعی در ذهن و رفتار فرزندان نیز نهادینه می شود. تجربه عاطفی و عملی آموزه های دینی در خانواده تأثیر بیشتری نسبت به آموزش های رسمی دارد. کودکانی که در محیطی سرشار از محبت، احترام و معنویت رشد می کنند، معمولاً نگرش مثبت تری نسبت به دین و ارزش های اخلاقی پیدا می کنند و در برابر فشارهای فرهنگی از ثبات بیشتری برخوردارند (لطف آبادی، ۱۳۸۱، صص ۱۳۷؛ احمدی، ۱۳۸۹، صص ۱۵۸).

در چارچوب الهیات مقاومت، چنین هویتی می تواند زمینه ساز شکل گیری روحیه پایداری و مسئولیت اجتماعی باشد. فردی که از هویت دینی مستحکم برخوردار است، در برابر بی عدالتی ها و تهدیدهای فرهنگی واکنش آگاهانه تری نشان می دهد. در نتیجه خانواده می تواند با تقویت هویت دینی در میان اعضای خود، نقش مهمی در گسترش فرهنگ مقاومت و پایداری در جامعه ایفا کند.

۳-۲- فرصت گسترش آگاهی اجتماعی و مسئولیت پذیری

یکی از فرصت های مهم در چارچوب الهیات مقاومت، گسترش آگاهی اجتماعی و تقویت روحیه مسئولیت پذیری در بستر خانواده است. از منظر رهبر شهید امام خاتمه ای، خانواده می تواند زمینه ساز تربیت نسلی آگاه، مسئول و متعهد نسبت به سرنوشت جامعه باشد. در محیط خانواده است که بسیاری از ارزش های اجتماعی مانند تعاون، احساس مسئولیت، همدلی و مشارکت اجتماعی به فرزندان منتقل می شود و این ارزش ها نقش مهمی در شکل گیری شخصیت اجتماعی افراد ایفا می کند.

رهبر شهید امام خاتمه ای با تأکید بر نقش تربیتی خانواده در این زمینه می فرماید: «خانواده فقط محل تأمین نیازهای مادی یا عاطفی نیست؛ خانواده کانونی برای تربیت انسان هایی مسئول در قبال جامعه است. اگر در خانواده روحیه مسئولیت پذیری و تعهد اجتماعی شکل بگیرد، جامعه نیز از حضور انسان های فعال و آگاه بهره مند خواهد شد» (بیانات رهبر شهید امام خاتمه ای در دیدار اعضای شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، تهران، ۱۳۹۳/۰۷/۳۰).

از نگاه ایشان، تربیت اجتماعی فرزندان در خانواده می تواند زمینه ساز شکل گیری روحیه مشارکت در مسائل اجتماعی و دفاع از ارزش های دینی و ملی شود. زمانی که فرزندان در محیط خانواده با مفاهیمی همچون عدالت خواهی، کمک به دیگران و توجه به سرنوشت جامعه آشنا شوند، این ارزش ها به بخشی از هویت آنان تبدیل خواهد شد. رهبر شهید در این زمینه تأکید می کنند: «یکی از وظایف مهم خانواده ها این است که فرزندان خود را نسبت به مسائل جامعه و سرنوشت کشور حساس و مسئول بار بیاورند؛ جامعه ای که جوانان آن احساس مسئولیت داشته باشند، در برابر تهدیدها و مشکلات نیز مقاوم تر خواهد بود» (بیانات رهبر شهید امام خاتمه ای در دیدار جمعی از جوانان و دانشجویان، تهران، ۱۳۹۴/۰۴/۲۰).

آگاهی اجتماعی نقش مهمی در شکل گیری رفتارهای مسئولانه در جامعه دارد. زمانی که افراد نسبت به مسائل اجتماعی مانند عدالت، حقوق انسانی و مشکلات فرهنگی آگاه باشند، احتمال مشارکت آنان در فعالیت های اجتماعی نیز افزایش می یابد. خانواده می تواند نخستین محیطی باشد که در آن این آگاهی اجتماعی شکل می گیرد. گفت و گو درباره مسائل اجتماعی، تشویق فرزندان به مسئولیت پذیری و آشنا کردن آنان با ارزش های اخلاقی و انسانی می تواند زمینه شکل گیری نگرش های اجتماعی مثبت را فراهم کند (شاملو، ۱۳۸۲، صص ۲۴۱؛ رضازاده، ۱۳۹۰، صص ۱۹۴).

مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی موجب تقویت حس تعلق و مسئولیت در افراد می‌شود. چنین ویژگی‌هایی از عناصر مهم فرهنگ مقاومت به شمار می‌روند، زیرا فرد را نسبت به سرنوشت جامعه خود حساس می‌کنند.

۳-۳- فرصت بهره‌گیری از رسانه‌ها و ابزارهای نوین ارتباطی برای انتقال فرهنگ مقاومت

در جهان معاصر، گسترش فناوری‌های ارتباطی و ظهور رسانه‌های نوین، تحولات گسترده‌ای در شیوه‌های انتقال فرهنگ، ارزش‌ها و باورهای اجتماعی ایجاد کرده است. اگرچه این تحولات در برخی موارد می‌تواند چالش‌هایی برای هویت دینی و فرهنگی جوامع ایجاد کند، اما در عین حال فرصت‌های مهمی نیز برای ترویج ارزش‌های اصیل و تقویت فرهنگ مقاومت فراهم می‌آورد. از منظر رهبر شهید امام خامنه‌ای، استفاده هوشمندانه از رسانه‌ها و ابزارهای نوین ارتباطی می‌تواند به یکی از مهم‌ترین راهکارها برای گسترش آگاهی و انتقال مفاهیم فرهنگی و دینی در جامعه تبدیل شود. رهبر شهید امام خامنه‌ای با اشاره به اهمیت فضای رسانه‌ای در جهان امروز می‌فرماید: «امروز ابزارهای ارتباطی و رسانه‌ای نقش بسیار مهمی در شکل‌دهی به افکار عمومی دارند؛ اگر از این ابزارها به‌درستی استفاده شود، می‌توان ارزش‌های اسلامی و انسانی را در جامعه گسترش داد و نسل جوان را با معارف اصیل آشنا کرد» (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار اعضای شورای عالی فضای مجازی، تهران، ۱۳۹۵/۰۶/۲۲).

از نگاه ایشان، خانواده‌ها نیز می‌توانند با بهره‌گیری آگاهانه از این ابزارها نقش مهمی در انتقال فرهنگ مقاومت به نسل جوان ایفا کنند. والدین با هدایت و نظارت مناسب بر نوع استفاده فرزندان از رسانه‌ها و همچنین تولید و انتشار محتوای فرهنگی و آموزشی، می‌توانند فضای رسانه‌ای را به بستری برای تقویت هویت دینی و فرهنگی تبدیل کنند. رهبر شهید در این زمینه تأکید می‌کنند: «فضای مجازی یک فرصت است؛ اگر این فضا به‌درستی مدیریت و از ظرفیت‌های آن استفاده شود، می‌تواند به ابزاری مؤثر برای ترویج ارزش‌های اسلامی و انقلابی تبدیل گردد» (بیانات رهبر شهید امام خامنه‌ای در دیدار با معلمان، تهران، ۱۳۹۶/۰۲/۱۷). بر این اساس، در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای، رسانه‌ها و ابزارهای نوین ارتباطی نه تنها تهدیدی برای فرهنگ دینی محسوب نمی‌شوند، بلکه در صورت بهره‌گیری هوشمندانه می‌توانند به فرصتی مهم برای انتقال فرهنگ مقاومت، تقویت هویت دینی و افزایش آگاهی اجتماعی در میان نسل جوان تبدیل شوند. در این میان، نقش خانواده در هدایت فرهنگی و تربیتی فرزندان در فضای رسانه‌ای از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و می‌تواند در شکل‌گیری نسلی آگاه، مسئول و مقاوم تأثیرگذار باشد.

نتیجه‌گیری

الهیات مقاومت در دنیای معاصر به‌عنوان رویکردی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی، تلاش دارد زمینه پایداری جوامع در برابر بی‌عدالتی، سلطه فرهنگی و تهدیدهای هویتی را فراهم سازد. در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای، این رویکرد تنها به عرصه‌های سیاسی و اجتماعی محدود نمی‌شود، بلکه ریشه‌های عمیق آن در نهادهای فرهنگی و تربیتی جامعه، به‌ویژه خانواده، قابل مشاهده است. خانواده در این نگاه، نخستین و مهم‌ترین بستر شکل‌گیری ایمان، هویت دینی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و روحیه مقاومت در میان نسل‌های جدید به شمار می‌آید.

بررسی چالش‌های پیش روی الهیات مقاومت در جهان معاصر نشان می‌دهد که پدیده‌هایی همچون فردگرایی افراطی، گسترش فرهنگ مصرف‌گرایی، نفوذ گسترده رسانه‌ها، تغییر ساختار خانواده و برخی فشارهای اقتصادی می‌توانند کارکرد تربیتی خانواده را تضعیف کرده و انتقال ارزش‌های دینی و فرهنگی را با دشواری مواجه سازند. رهبر شهید امام خامنه‌ای در بیانات مختلف خود بر این نکته تأکید کرده‌اند که تضعیف بنیان خانواده می‌تواند زمینه‌ساز آسیب‌های گسترده فرهنگی و اجتماعی شود و در نتیجه جامعه را در برابر تهدیدهای فرهنگی و هویتی آسیب‌پذیر سازد. در عین حال، تحولات جهان معاصر فرصت‌های مهمی نیز برای تقویت الهیات مقاومت فراهم کرده است. افزایش سطح آگاهی اجتماعی، گسترش آموزش و دسترسی به منابع معرفتی، توسعه ابزارهای نوین ارتباطی و توجه دوباره به نقش خانواده در فرآیند تربیت و جامعه‌پذیری از جمله ظرفیت‌هایی است که می‌تواند در جهت تقویت فرهنگ مقاومت مورد استفاده قرار گیرد. در اندیشه رهبر شهید امام خامنه‌ای، اگر خانواده بتواند محیطی سرشار از معنویت، محبت، گفت‌وگو و آگاهی ایجاد کند، قادر خواهد بود ارزش‌هایی همچون ایثار، مسئولیت‌پذیری، عدالت‌خواهی و همبستگی اجتماعی را در میان اعضای خود نهادینه سازد.

بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که خانواده در منظومه فکری رهبر شهید امام خامنه‌ای نقش بنیادینی در شکل‌گیری و تداوم الهیات مقاومت ایفا می‌کند. تقویت بنیان خانواده، ارتقای سطح آگاهی تربیتی والدین و بهره‌گیری هوشمندانه از ظرفیت‌های فرهنگی و رسانه‌ای می‌تواند زمینه تربیت نسلی آگاه، متعهد و مقاوم را فراهم سازد. چنین نسلی قادر خواهد بود با حفظ هویت دینی و فرهنگی خود، در برابر چالش‌های فکری و اجتماعی جهان معاصر ایستادگی کرده و در مسیر تحقق ارزش‌های اسلامی و انسانی در جامعه گام بردارد.

منابع و مأخذ

- احمدی، احمد. (۱۳۸۹). روان‌شناسی شخصیت. تهران: نشر رشد.
اعزاز، شهل. (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی خانواده. تهران: روشنگران.
اکبری، احمد. (۱۳۸۸). رسانه و تربیت فرهنگی. تهران: سروش.
انوری، حسن. (۱۳۸۱). فرهنگ بزرگ سخن. تهران: سخن.

- آزادارمکی، تقی. (۱۳۸۷). جامعه‌شناسی خانواده. تهران: سمت.
- آشوری، داریوش. (۱۳۸۵). دانشنامه سیاسی. تهران: نشر مروارید.
- باقری، خسرو. (۱۳۸۳). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی. تهران: مدرسه.
- برگر، پیتر ال. (۱۳۸۰). سایبان مقدس: عناصر جامعه‌شناسی دین. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: مرکز.
- بستان، حسین. (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی خانواده در ایران. تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بشیریه، حسین. (۱۳۸۰). جامعه‌شناسی سیاسی. تهران: نی.
- پارسا، محمد. (۱۳۸۶). روان‌شناسی تربیتی. تهران: سمت.
- توسلی، غلامعباس. (۱۳۸۲). نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: سمت.
- ساروخانی، باقر. (۱۳۸۶). دایرةالمعارف علوم اجتماعی. تهران: کیهان.
- سبحانی، جعفر. (۱۳۸۱). الهیات و معارف اسلامی. قم: مؤسسه امام صادق (ع).
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۹۱). روان‌شناسی پرورشی نوین. تهران: دوران.
- شاملو، سعید. (۱۳۸۲). بهداشت روانی. تهران: رشد.
- شجاعی، محمدرضا. (۱۳۸۴). تربیت دینی در خانواده. تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- شرفی، محمد. (۱۳۸۱). روان‌شناسی خانواده. تهران: رشد.
- خامنه‌ای، سیدعلی. بیانات در دیدار اعضای شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده، تهران، ۱۳۹۳/۰۷/۳۰. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (khamenei.ir).
- خامنه‌ای، سیدعلی. بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، تهران، ۱۳۹۳/۱۲/۱۴. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (khamenei.ir).
- خامنه‌ای، سیدعلی. بیانات در دیدار دانشجویان، تهران، ۱۳۹۴/۰۴/۲۰. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (khamenei.ir).
- قاسمی، علی. (۱۳۹۲). خانواده و تربیت دینی. قم: بوستان کتاب.
- قائم‌ی، علی. (۱۳۷۸). خانواده و مسائل نوجوانان. تهران: امیری.
- کاستلز، مانوئل. (۱۳۸۰). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ. ترجمه احمد علیقلیان. تهران: طرح نو.
- کرمی، حسن. (۱۳۸۴). روان‌شناسی اجتماعی. تهران: سمت.